

KISFALUDY KÁROLY »MURÁNYVÁR OSTROMÁNAK« FORRÁSA.

A fehérvári színtársulat Brunswick grófnak, a pesti és budai német színházak bérlőjének, engedelmére 1819. május 3-án Kisfaludy Károly a »Tatárok Magyarországon« című történeti drámájával kezdte meg működését. Igen nevezetes napja ez a magyar drámairásnak! A »Tatárok Magyarországon« rendkívül megtetszett a közönségnek. A hatás oly nagy volt, hogy a magyar színháznak nézőközönséget teremtett. A különben gyenge, jelentéktelen dráma ezért lett oly nevezetessé. Fontos azonban irodalmunkra nézve azon körülmény is, hogy az elért siker Kisfaludyt a drámairás folytatására ösztökélte. S mivel látta, hogy a közönségnek tetszik a magyar dicsőséget hirdető történelmi tárgy, különösen ilyen — nemzeti — irányban fejtett ki nagy tevékenységet. Így lőn ő a kor hangulatának segítségével a magyar romantika vezetőjévé!

Számos nemzeti irányú drámája közül e helyt »Szécsi Mária vagy Murányvár ostroma« című, 4 felvonásos és prózában írt eredeti hazai drámájáról, még pedig ennek forrásáról akarok értekezni. A szóban forgó drámát ugyan már 1817-ben kezdte írni, de csak 1820-ban készült el vele s ugyanezen év május 3-án elő is adták Pesten. Másodszor és talán utoljára csak 1836-ban szeptember 26-án került színre. A dráma ugyan nem tartozik Kisfaludy fontosabb művei közé, mégis érdekes az irodalomtörténetre, hogy honnan merítette a költő tárgyát.

Széchy¹ Mária regényes élete Kisfaludy előtt más költő és író figyelmét is magára vonta. Közülök e helyen csakis Gyöngyösit, a XVII-ik századbeli költőt, említem meg. Ő volt ugyanis a legelső, a ki az érdekes eseményt 1664-ben egy nagyobb terjedelmű époszszá dolgozta fel a »Márssal társalkodó Murányi Vénus« címmel. Az érdekes pár komornyikja, a ki az époszt közvetlenül az esemény lefolyása után írta, a római mythológia segítségével klasszikus mezbe bujtatva, de hűen a valóság szerint írja le az ese-

¹ Ez a név helyes írásmódja Acsády szerint, Kisfaludy azonban »Szécsi«, Mednyánszky pedig »Szétsi« alakban írja.

ményt. Ezt bizonyítja Acsády Ignác, »Groff Anna Maria Széchy« című (a Magyar Történelmi Életrajzokban 1885-ben megjelent) alapos munkája, de megmondja ezt Gyöngyösi is művének, — melyet a párhoz intéz, — előszavában a következőkép: »Nagyságtok egymás kedvéért való cselekedete, a következő időknek messze határra repülvén, ottan is híresüljön, ismertessék, terjedjen és éljen örökké, annak emlékezetét viselő históriámnak elevenítése által.« Gyöngyösi elérte célját, mert nagyrészt az ő munkája örökítette meg az eseményt, általa vált híressé, ismeretessé, általa terjedt. Számos költő az ő éposza alapján dolgozta fel újra az eseményt.

Kisfaludy »Szécsi Mária vagy Murányvár ostroma« című drámájáról is azt hitték általában, hogy Gyöngyösi »Murányi Vénusa« volt a forrása, csakhogy Kisfaludy a Gyöngyösinél talált történetet nem használta fel szolgálai módon, hanem költői céljai szerint saját leleményeivel látta el. Ha azonban valaki figyelmesen olvassa el a két művet, arra a meggyőződésre jut, hogy az eltérés a két mű között igen nagy s hogy Kisfaludy a történetet más forrásból is merítette. Így jártam én is. Kutatni kezdtem s kutatásom igazolta állításomat, mert megtaláltam a forrást. Mednyánszkynek »Erzählungen, Sagen und Legenden aus Ungarns Vorzeit« (Pesth, bei Adolf Hartleben 1829) című mesegyűjteményében »Brautwerbung« czímen találtam egy elbeszélést, a melynek eszmegegyezése majd minden részletben, sokszor majdnem szószert megegyező Kisfaludy drámájával. Mindkettőben közösek a történetből (s Gyöngyösitől) való eltérések, úgy hogy lehetetlen a kettő eszmemenetének azonosságát fel nem ismerni.

Lássuk azért először Mednyánszky elbeszélését.

A harminczéves háború még dühöngött, a mikor II. Ferdinánd elhunyt s »nyomorgattatott országát öregebb fiának hagyá.« Jóllehet ez a 30-éves háború hatása alatt a magyarországi protestánsoknak nagyobb szabadságot biztosított, sőt a törökkel is békét kötött, mégsem állíthatta helyre a nyugalmat országában. Minél több eredményt értek el a németországi protestánsok, annál inkább mozgolódtak a magyarországiak.

Igen jó szemmel nézte e mozgalmat a Bethlen halála után erdélyi fejedelemmé megválasztott idősb Rákóczy György, sőt titokban szította is, mert remélte, hogy — mint közvetítő — országát gyarapíthatja. 1644-ben már nyíltan lépett fel a magyarországi protestánsok jogainak védelmére, szövetséget kötve Amurath szultán halála után ennek utódjával és a svédekkel. Miután pedig Ferdinánd visszautasította az ő ajánlatait, betört Magyarországra.

Ferdinánd Németországban lévén elfoglalva, eleinte csekély erővel szállhatott vele szembe. Esterházy Miklós nádor vezérlete alatt egy kisebb sereget küldött ellene, de nem tarthatta fel utjában s így Rákóczy több felső-magyarországi várost foglalt el az

első berohanásra. De meghódolt neki s befogadta őrseregét Murány, nemcsak Gömörmegye, hanem egész Felső-Magyarország legfontosabb vára is.

Ferdinánd később Buchheim generális vezérlete alatt újabb sereget küldött, mely Rákóczyt visszavonulásra kényszerítette. Visszavonulása után csak azon várak maradtak meg birtokában, a hol őrséget helyezett el. Így maradt kezén Murány is, mely Szétsi Máriának, a híres Szétsi György legidősebb lányának és Bethlen István özvegyének, volt birtoka. Atyjától örökölte vitézi tulajdonait s a természet tévedni látszott benne, mert erős, férfias léleknek adott asszonyi testet. Már fiatal korában mutatkozott benne a férfias lélek, mikor sem fenyegetés sem börtön, csak a hatalmas atyának könyörgései birták arra, hogy Bethlenhez menjen nőül.

Ezen időben Mária már özvegy volt s buzgó protestáns létere szívesen fogadta be a várba Rákóczy őrseregét, sőt Rákóczy visszavonulása után erős ellentállásra készült. Pánczélt, kardot, sisakot öltve, maga parancsolt.

Esterházy seregével üldözte a visszavonuló Rákóczyt, s a vár ellen Wesselényi Ferenczet küldte egy nagyobb csapattal. Wesselényi először is kikémleltette a várat, azután hírnököt küldött a várba, hogy a vár feladására szólítsa fel Máriát. Mária válasza határozottan visszautasító volt. Noha Wesselényi ezután megtett mindent, nehogy azon szégyen érje, hogy nő győzi le, — ostroma még sem sikerült. Sokáig állott ott hiában s már kétségbe esett, mert annak hire járt, hogy Rákóczy ismét előrevonul. Ekkor hirtelen egy gondolat villant meg agyában. Sátrába zárkózik, majd hírnököt küld fel Máriához ama kéréssel, hogy szakítsa félbe ideiglenesen a harcot s hallgassa meg egy alvezérét, kit követül küld. Mária teljesíti kérését. Az alvezér álarcza alatt maga Wesselényi megy Mária elé és szép szavakkal a vár feladására akarja bírni. De mikor látja, hogy szavai rosszul hatnak, átadja neki Wesselényi levelét s gyors választ kérve, elsiet. Máriát meglepi a levél tartalma, mert megtudja belőle, hogy Wesselényi — őt látni óhajtva — maga jött fel az alvezér személyében, s mivel Mária felülmulta vágyait, felajánlja neki kezét és szívét. Mária hosszas habozás után végül azt adta hírül, hogy ha Wesselényi igazán szereti és bátor, jöjjön fel a válaszáért éjfélkor egyedül a várba egy északi (kivilágított) ablakon.

Ez a válasz nem volt ugyan Wesselényi inye szerint, mégis rövid megfontolás után elhatározta magában, hogy elmegy. Egyikének biztosai közül felfedezé titkát és utasításokat adott, ha valami történék vele. Éjszaka önkénytelen borzadással, de azért bátran indult utjára. Meg is érkezett a kijelölt ablakhoz s azon át egy homályosan világitott terembe ugrott. Ekkor hirtelen megragadták, a földre teperték s elvették kardját, törét. Ezután egy szobába vezették, a hol gondolkozhatott helyzete fölött. Nemsokára

egy komor férfiú lépett eléje s átadta neki asszonya üzenetét, a mely szerint Mária felajánlja neki szabadságát, sőt kezét, várát birtokaival együtt, ha az erdélyiek pártjára áll, ellenkező esetben egy óra elteltével rá halál, seregére végromlás vár. Wesselényi visszautasítja az ajánlatot és kijelenti, hogy inkább meghal, sem-hogy megszegje szavát, esküjét s árulást kövessen el. Ugyanezt feleli egy óra múlva, midőn a küldött ismétli ajánlatát.

Bátran lép a vérpad elé, lelkét Istennek ajánlva, a mikor ruhasuhogást hall. Mária jelent meg s kijelenti előtte, hogy a próbát vitézül állotta ki. Érdemesnek tartja arra, hogy feláldozza szabadságát, miért kezét, várát neki ajánlva, a királynak hódol.

Wesselényi a hirtelen változáson egészen elszédülve borult Mária lábai elé, de Mária emlékeztette arra, hogy Rákóczy őrségét kell még lefegyvereznie. Felszólította, hogy az ismert uton küldjön a várba 100 bátor vitézt, a többiek pedig kezdjék meg kívülről az ostromot. Ugy történt. Alig kelt fel a nap, már a vár és az őrség a királyi sereg birtokában volt. Nemsokára rá egybekelt a nemes pár.

Ezek után hasonlítsuk össze az elbeszéléssel Kisfaludy drámáját. A rövidség kedvéért az események fontos mozzanatait emelem ki.

Kisfaludy drámájában is Mária Murálynak egyedüli birtokosa és Szécsi Györgynek legidősebb leánya. Mária Kisfaludynál is oly férfias, vitéz, pánczélos, kardos és sisakos, mint Mednyánszky-nál. Mária a drámában is igen lelkes erdélyi párti. A várat itt is az aransarkantyus Wesselényi ostromolja a nádor parancsára s Wesselényi itt szintén oly kellemetlenül érzi magát a nőparancsnokkal szemben. Ostromol, de sikertelenül. Ekkor itt is arra szánja magát Wesselényi, hogy — mint önmagának követe — jelenjen meg Mária előtt s teljesen úgy jár el, a mint azt fentebb hallottuk. Mária Kisfaludynál is próbára teszi először Wesselényit, azért teljesen oly módon hívja a várba feleletért, mint fentebb. Wesselényi itt is felfedi titkát egy alvezére előtt, mielőtt felmegy a várba; itt ép úgy jár és oly próbát áll ki, mint Mednyánszky-nál. Mária is felajánlja a próba után kezét és várát s meghódol a királynak. De itt is figyelmezteti az ámuló Wesselényit, hogy az erdélyi őrséget le kell fegyvereznie. Csak ezután következik egy kis eltérés, mert míg az elbeszélésben 100 vitéz Wesselényi hívására jön a várba, Kisfaludynál a titokba beavatott alvezér tör be az ablakon 100 vitézzel, mert attól tartott, hogy vezére valami bajba esett. De már az, hogy az ostromot újból kezdik (az egyik rész kívülről, a másik belülről), és végre a házasság ismét egyező mindkettőben.

A fenti összehasonlítás szerint látható, hogy Kisfaludy drámája és Mednyánszky elbeszélése egymással teljesen egyezően adják elő az eseményt. Épen ezért azon gondolatra jutottam, hogy Kisfaludy Mednyánszkytól vette a tárgyat. Csak az a bökkenő,

hogy Mednyánszky elbeszélései csak 1829-ben jelentek meg, Kisfaludy pedig már 1817-ben fogott drámája irásába. Ama körülmény, hogy a mesékhez irt előszóban Mednyánszky utal arra, hogy »több az itteni elbeszélések közül tömegül és ingerül szolgáltak költeményű miveknek, melyek mint balladok, hősköltemények, szindarabok nincsenek érdem nélkül s becsérdemesítést már találtak is«, oly gondolatot ébresztettek fel bennem, vajjon nem közölte-e Mednyánszky a szóban forgó elbeszélést már valahol máshol. Sejtelmem igaznak bizonyult, mert a bécsi Hofbibliothekban kutatva rátaláltam Mednyánszky elbeszélésére »Wesselényi's Brautwerbung« czímen az »Archiv für Geographie, Historie, Stats- und Kriegskunst« (Wien, Verlag Anton Strausz) című folyóirat 1817-iki évfolyamának első felében (71. szám). S így már világosan érthető a dolog. Kisfaludy az elbeszélést az 1817-ik év első felében olvasta, s még ugyanazon évben hozzáfogott irásához. Megjegyzendő, hogy ugyanezen folyóiratról vette »Stibor«-jához is a tárgyat. Szolgáljon végül a következő párhuzam annak bizonyításául, hogy Kisfaludy a lényegét sokszor majdnem szószerint vette át.

(*Mednyánszky.*)

Sein Ergeitz fühlte sich auf das dringendste aufgeregt alles Mögliche anzuwenden, um den Schimpf nicht zu erleben von einem Weibe besiegt zu werden.

Diese hochherzige Frau, die älteste Tochter des Georg Szétsi's, eines der ersten Helden seiner Zeit, doch auch die letzten seines angesehenen Geschlechtes, hatte die grossen Eigenschaften ihres heldenmüthigen Vaters geerbt. Die Natur schien sich geirrt zu haben, indem sie für eine kräftig männliche Seele einen weiblichen Körper schuf, gleich als hätte sie im unentschlossenen Schwanken, ob sie einen so berühmten Heldenstamm erlöschen lassen sollte oder nicht, durch einen halben Willen für beides, ein Zwittergeschöpf hervorgebracht? Muth, Entschlossenheit, Tapferkeit und ein unbeugsamer, glühender Freiheitssinn, waren die Ideale höchster Vollkommenheit, die ihrem furchtlosen Geiste unaufhör-

(*Kisfaludy.*)

Wesselényi (egyedül). Egy asszony áll tehát előttem, ezzel lépjek fel a sorompóba s férfúi erőmet azon mutassam? Kelletlen harcz! melyben veszteni, de nyerni nem lehet; stb. (I. 5.)

Kádas. Ez a nagylelkű asszony Szécsi Györgynek, ama világcsudálta vitéznek leánya. Atyjának nagy tulajdoni rá is szállottak és a természet szinte hibáznai látszott, midőn ily magas lelket egy asszonyi testbe zára, mintha nem akarta volna, hogy a bajnoki törzsök közönséges szülő-asszonynyal végződjenek. Bátorság, eltökéltség, dönthetetlen hívség és forró szabadságkivánás: ezen erkölcsök díszesítik őtet. (I. 6.)

lich vorschwebten und die zu erreichen all' ihr Streben war, sollte sie auch darüber Gränzen zarter Weiblichkeit überschreiten.

Kaum über die ersten Kinderjahre hinaus, zeigte sich die feste männliche, mit ihrem Geschlechte in seltenem Widerspruche stehende Meinung für jede Kraftäusserung und nicht Drohungen der Ältern, nicht ein langwieriger Kerker konnte ihr den ungeliebten Gemahl aufdringen, wohl aber die eindringenden, flehenden Bitten des Vaters, jenes Mannes, der nie gebethen hatte.

Eifrig dem evangelischen Glauben zugethan, hatte sie Rakotzi's Party mit allem Eifer ergriffen und ihm freudig die Thore geöffnet; auch nun bei seinem Rückzuge nahm sie willig seine Truppen zur Verstärkung der eigenen Besatzung auf und rüstete sich auf das thätigste zu einem kräftigen Widerstande. Selbst den Oberbefehl führend, mit männlichen Kleidern angethan, die Brust durch den Stahlpanzer verwahrt, den Kopf mit dem Eisenhelme unter hoch wallenden Federn bedeckt, an der Seite ein mächtiges Schwert, so erschien sie wie Pallas Athene schön und furchtbar anzusehen, in der Mitte der versammelten Krieger, durch Feuer entflammte Worte den Muth der Tapferen zur Begeisterung zu erheben.

Plötzlich fuhr es, wie ein Blitz durch seine Seele . . .

Der Worte viele verschwendete er vergebens; sie zur Übergabe zu bereden . . .

Kádas. Kifejtőzvéen a gyermekség korából, mindjárt kitündöklött belőle az erős lélek, mely őt különböztette nemétől; és se dorgálás, se hosszú fogság nem vehette arra, hogy kezét egy nem kedvelt férfinak nyujtsa, hanem atyjának buzgó kérése, egy embernek, ki soha kérni nem szokott. Bethlen István volt, kit atyja választott. (I. 6.)

Wesselényi (Budaházihoz). Szólj követ, kénytetett asszonyod kikelni ellenünk, vagy önkényt tette azt?

Budaházi. Önkényt, mert kénytelenséget nem ismer erős és szabad választáshoz szokott lelke. Ő jóvoltából nyitá meg Rákóczynek várát és zsoldosinak menedékhelyet adott, kiket ő is most vezérel és okvetetlen nekik parancsol. (I. 3.)

Kádas. Az erdélyi fejedelem megverettéven a király népétől, nála mentséget keresett és részére vonta Máriát: ez befogadta zsoldosait, de a kormányt kezében tartá és azt, lelkesen vezetni tudja. Érczsisak fején, súlyos kard oldalán, melle vaspánczél alá szorítva; így jelenik meg katonái közt, szép és rettentő, mint egy istenné hajdani időkből, a félénk szívében is bátorságot gerjeszt s tűzszavaival, báj tekintetével a közleket is magas tettekre ingerli. (I. 6.)

Wesselényi. Barátom! egy gondolat ötlött fejembe . . . (II. 2.)

Mária. Hasztalan pazérlod szép szavaidat. (II. 10.)

Wer mahlt ihr Erstaunen, als sie in selben las, Wesselényi voll hoher Bewunderung ihres Muthes und von unwiderstehlichem Drange, die göttergleiche Frau zu sehen, dahingerissen, sey selbst vor ihr gestanden und biethe ihr, der Herrlichen, die das Bild seiner Phantasie nicht bloss erreicht, sondern weit übertroffen habe, willig Herz und Hand zum ewigen Bunde.

Ist seine Gesinnung wahrhaft redlich, Muth ihm nicht fremd, so findet er an der Nordseite der Veste in der Mitternachtsstunde ein erleuchtetes Fenster und eine dahin führende Strickleiter, auf der er jedoch ganz allein, der Entscheidung entgegen eile!

Nicht ganz nach Wunsch und eben so unervartet wie der Antrag war diese Antwort, doch nach kurzer Überlegung war von Wesselényi der Entschluss gefasst, des Wagstück zu bestehen. Nur einem einzigen seiner Gefährten vertraute er das Geheimniss, Anordnungen treffend für den Fall, dass ihm etwas Menschliches begegne.

»Der Ort, an dem ihr euch befindet, spricht selbst, in wessen Gewalt ihr seyd. Doch bietet euch meine mächtige Gebietherinn Freyheit, ja selbst ihre Hand mit dieser Burg und allen Besitzungen, wenn ihr die Sache eures Königs verlasset und des Siebenbürgers treuer Anhänger werdet. Weigert ihr euch aber«, fuhr er wild fort, »so erwartet euch binnen einer Stunde der Tod, und euer hauptloses Heer bey dem anbrechenden Morgenstrahle sicheres Verderben.«

Lóra. (Olvas). »Wesselényi Ferencz elragadtatván magas lelkedtől, személyedet látni akarta. Szép erkölcsöd az ismeretlen is meghódították és ezzel ő kezét, szívét örök szövetségbe ajánlja; legboldogabb halandóvá teszed, ha kérését méltányolni tudnád. Ő maga volt az, ki előtted állt és gyors, de igaz feleletre vár. (III. 1.)

Kádas. Azt izeni: ha igaz, mit leveledben vallottál, tehát még az éjjél előtt jelenj meg Murányban, ott ő személyesen fog felelni.

Wesselényi. Én?

Kádas. Igen, a várnak éjszaki részén, a szélső falon világot fogsz látni; ott az ablakon leeresztett kötél-lajtorján menj fel, de egyedül; ott fogod őt találni.

Wesselényi. Kérésem ritka, a válasz szinte váratlan. Legyen tehát! az idő rövid, ki sokat fontol, keveset cselekszik...

Wesselényi. (Kazaihoz). Barátom, ha mégis valami emberi történnék rajtam, vezesd te a sereget. (III. 8.)

Budaházy. Hallgasd, mit mondok: ez a hely nyilván mutatja, kinek hatalmában vagy; im magad jöttél kelepczébe, senkit sem vádolhatsz...

Szécsi Mária, az én asszonyom, szabadságát, szívét, kezét néked ajánlja, ha elhagyod Ferdinánd király részét, fegyveredet ellene fordítod és az erdélyi fejedelemmel tartasz. Ha nem cselekszed: tehát reád kínos halál, fővesztett seregedre szégyen és romlás vár. (III. 11.)

Mit Unmuth erwiederte der Gefangene: tief beleidigt fühle er sich durch eine ähnliche Zumuthung, nie würde er sein Leben durch schändliche Treulosigkeit erkaufen, heilig sey ihm stets sein Wort . . .

Kein Recht habe die Gebietherin über sein Leben, doch ehe möge sie es ihm entreissen, als er sich ihrem Willen füge.

Von Recht nicht, sprach jener, bloss von der Macht sey hier dei Rede und davon, den Vortheil, den sie gewährt, klug zu benützen. Gewählt müsse werden zwischen Übertritt und Tod, in einer Stunde kehre er wieder, sich des einen zu versichern, oder das andere zu vollziehen.

»Du hast die Probe ritterlich bestanden, so tönt es aus ihrem lieblichen Munde, du bist es werth, das ich dir der Güter höchstes, meine Freyheit zum Opfer bringe. Nur ein grossgesinnter Mann durfte es wagen, mir die gebiethende Hand zu reichen, darum musstest du den Muth grösser als in der Schlacht bewähren, sollt ich vor dir, dem Stärkern mich beugen. Hier meine Hand, und mit ihr die Veste, die von nun an dein und deines Königs Dienste gehört.«

Wesselényi. Nem kedvelem anynyira éltemet, hogy ily alacsony szívtelenséggel azt meg tudnám venni. Nem, azt nem teszem, szent szavam, szent esküvésem.

Éltemhez nincs igazsága asszonyodnak; nem harcolni jöttem ezen helyre, orozva gyilkolni nemes lélekhez nem illik, házi barátság ily bánást nem enged. De inkább ontsa ki véretem, ha az által hasznot gondol magának, de alacsony vétet bennem ne keressen.

Budaházy. Nem az igazságról, a hatalomról vagy on itt szó — azt szabad használni mindenkor az okosnak . . .

Végezd el magadban: vagy halál vagy élet Szécsi Máriával örökre egyesülve . . .

Egy óra mulva eljövök hallani végső szándékodat. Tégy addigavasztást az élet és halál közt. (III. 11.)

Mária . . . Te ezt a nagy próbát vitézül kiálltad, te érdemes vagy arra, hogy létem legfőbb javát, szabadságomat neked feláldozzam. Ily nagylelkű férfiú nyujthatja csak parancsoló kezét Szécsi Máriának, hogy teljesen meggyőződve férfiúságáról, belső érdeméről, mint az erősebb előtt, magát megalázza. Vedd tehát kezemet, szívemet már első látásod elnyerte; vedd ezen várt, végy magamat minden birtokommal együtt, melyet most királyom javára szentelek. (IV. 1.)

DR. VISZOTA GYULA.

